

PROJEKT KONFLIKTNÍ MÍSTA PAMĚTI

Výukový materiál
Krajinu číst
Krajinu popisovat
Krajinu zažívat

anti**komplex**

CÍLE

Žáci...

- 1.** zamyslí se nad tím, co je krajina;
- 2.** zjistí, jaké jsou druhy krajiny;
- 3.** budou se učit krajinu číst, popisovat a zažívat příběh českých dějin nejen 20. století na příkladu krajiny, která je obklopuje.

OBSAH LEKCE

- Uvedení do problematiky krajiny: pojem krajina, druhy krajiny, popis krajiny.
- Uvědomění si krajiny v bezprostředním i vzdálenějším okolí na základě otázek, aktivit a navržených exkurzí.
- Krajina v českém pohraničí a její příběh.

Anotace

Krajina je všude kolem nás. Ale co to vlastně je krajina? Neexistuje jediná správná definice krajiny. Můžeme ji pokládat za „výřez“ prostoru, který nás obklopuje. Krajina na rozdíl od přírody vzniká teprve pohledem člověka, který ji vnímá, popisuje a hodnotí – předtím je krajina jako taková neviditelná. Každá společnost přeměňuje krajinu, kterou obývá, zanechává v ní své stopy a vytváří tím vlastní krajinu. Uvědomíme si náš vztah ke krajině, která nás obklopuje, a popřemýšlíme, jak na nás působí. Na základě otázek a navržených exkurzí se naučíme krajinu popisovat a uvědomovat si ji. Důležité je vytvářet si vlastní názory a podnítit v žácích přemýšlení o svém okolí. Tímto vztahováním se ke krajině může vzniknout nový pohled na prostředí, ve kterém se pohybujeme, a proměnit naše prožívání při pobytu v něm.

Narativ č. 1: Co je krajina?

Člověk hodnotí krajinu ze své zkušenosti a očekávání. Jestli se mu krajina líbí, jestli se ho nějakým způsobem dotýká a cítí se být její součástí, často závisí na mnoha faktorech. Jaká je krajina našeho dětství? Jak popisují tuto krajinu naši rodiče? Jak jsme se v ní pohybovali: pěšky, autem, nebo vlakem? Objevovali jsme tuto krajinu se svými rodiči, přáteli nebo také sami? Slyšeli jsme nějaké příběhy z této krajiny nebo o této krajině? Vnímáme nějaké změny? Co pro nás znamenají?

Náš obraz krajiny se nevytváří jen prožitou, osobní zkušeností s krajinou, ale významně se utváří také zobrazováním této krajiny: mapy, malované/kreslené obrazy, fotografie, literatura.

AKTIVITA: POUŽÍVÁNÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ K POPISU MÍSTA A OBRAZU

Cíl: Žáci se naučí používat základní pojmy potřebné k popisu místa a obrazu. Začnou krajinu detailněji pozorovat.

Časová dotace: 10 min.

Postup: V příloze 1 metodiky najdete náčrty krajiny, popište je následujícími pojmy:

Místo:

bod/pozice/místo/ – strom, věž, křižovatka cest, studna, *naše vlastní poloha v krajině*

linka – horizont, cesta, ulice, kraj lesa, stromořadí, řeka

plocha – pole, louka, náměstí

prostor – terén, výška a hloubka, schodiště, mýtina obklopená lesem

čas – stopy minulosti, historická krajina, pohyb v krajině (voda, vítr), *naš vlastní pohyb v krajině*

Obraz: popředí, střed, pozadí, horizont, fokus

Na závěr diskutujte se studenty otázky:

- Je krajina příroda?
- Potřebujeme krajinu? K čemu?
- Jsou pojmy jako město a krajina v rozporu? Nebo existuje také městská krajina?
- Má krajina nějaké vlastnosti? Co si představujete pod pojmem divoká a v protikladu k tomu upravená krajina? Existují neupravené krajiny?
- Jaká je česká krajina – jaké má podle vás charakteristiky?
- Má krajina hranici, konec nebo přechody? Jak zjistím, kde má krajina hranici, kde je její konec a co se děje na jejích přechodech?

AKTIVITA: POJEM KRAJINA

Cíle: Žáci porozumí pojmu krajina.

Pomůcky: papír, tužka, články z časopisu, novin, internetu, kde se vyskytuje pojem „krajina“

Časová dotace: 30 min.

Popis činnosti: Žáci se zamyslí nad slovem „krajina“: Co v nás evokuje? Napište na list papíru, všechno co vás k tomuto pojmu napadne. Kde a v jakých souvislostech se v každodenním životě setkáme se slovem „krajina“?

Český výraz můžeme také srovnat se slovem krajina v jiných jazycích: anglicky „landscape“, německy „Landschaft“, francouzsky „paysage“ (případně v jiných jazycích). Z jakého základu vychází slova krajina v různých jazycích?

Žáci porovnají některé z následujících pojmů, které jsou jim známe, se slovem krajina a pokusí se najít rozdíly, analogie a společné rysy:

- náměstí
- alej
- slatina
- městská čtvrť
- národní park
- údolí potoka nebo řeky

Nejde o to, najít definici krajiny všeobecně platnou – takovou nikdo zatím nenašel. Důležité je, otevřít otázku krajiny vůbec, aby žáci začali přemýšlet o krajině a vytvářeli k tématu vlastní názor. Pro diskusi můžete použít následující ukázky – s jakým kontextem spojujeme téma krajiny nejčastěji dnes?

„Krajinu lze chápat jako zrcadlo, v němž se odrážejí nejvýznamnější lidské aktivity, přírodní disturbance a další procesy. V krajině můžeme číst jako v kronice a odhalovat jednotlivé události, které výraznou měrou ovlivnily její strukturu.“ (*Proměny krajiny z nadhledu*, ihned.cz)

„Krajina, kterou přicházeli na naše území první pravěcí lovci, je všem důvěrně známá. Chladnou step, po níž se pohybovala stáda mamutů, divokých koní a sobů barvitě popsal spisovatel Eduard Štorch ve své knize *Lovci mamutů*.“ (*Od stepi po neprostupný prales a zpět*, ihned.cz)

„Nový výrazný zásah do krajiny se projevil i se změnou politicko-společenskou situací po roce 1989. Krajina se stala zdrojem zisku. Staví se nejrůznější skladové haly či jiných průmyslové objekty, rozrůstají se satelitní vesnice, oplocují se pozemky. Ekonomický zisk a úspěch jsou ve společnosti nastaveny jako ty nejvyšší hodnoty. Z krajiny je potřeba co nejvíce vytěžit. Je lhostejno jakým způsobem ovlivní okolí.“ (*Krajina vydaná napospas*, ihned.cz)

Narativ č. 2: Krajina dětství

Obydlí, ve kterém bydlíte, je váš osobní, soukromý svět. Začíná a končí u domovních dveří. Sdílíte tento svět s jinými lidmi – s rodiči a sourozenci, možná také s prarodiči. Váš vlastní pokoj je součástí tohoto světa, je výřezem, který každý návštěvník jako místo vnímá odlišně:

Váš kamarád uvidí možná nejdříve počítač, vaše kamarádka třeba knihy na polici, teta uvidí obrazy na zdi, dědečkovi se líbí výhled z okna a maminka vidí opět jen ponožky pod postelí a ohryzek na stole.

Otázky:

- Proč to tak je?
- Možná sdílíte svůj pokoj se sourozencem. Asi má každý z vás jiný pohled na to, jak by váš pokoj měl vypadat a co by se v něm zrovna mělo dělat. Je to tak?
- Mohli bychom přenést příklad s obydším/pokojem také na krajinu vnějšího, veřejného světa?

AKTIVITA: POPIS KRAJINY

Cíle: Žáci se naučí popisovat a lépe pozorovat jim blízkou krajinu.

Pomůcky: oblíbená kniha z dětství, vlastní libovolná fotografie, která je s žáky nějak osobně spojená, libovolné vyobrazení krajiny.

Časová dotace: 20 min.

Popis činnosti:

- Přineste si z domova nějakou knihu z dětství, kterou jste rádi četli a kde najdete popis krajiny. Přečtěte si navzájem pár úryvků tohoto popisu. Co se vám nejvíce na popisu líbí? Jak vnímají aktéři prostředí, ve kterém se příběh odehrává? Jak se chovají ke krajině? Jak se v ní pohybují a orientují?
- Přineste si z domova libovolnou fotografii s krajinou a vyprávějte ostatním příhodu, která je s ní spojená.
- Popište krajinu na libovolné (nebo své vlastní) fotografii (obrázku) krajiny pomocí vlastností. Příklad: Krajina je prázdná, divoká, neupravená, obhospodařovaná, opuštěná, osídlená,...
- Popište krajinu na libovolné (nebo své vlastní) fotografii (obrázku) krajiny pomocí pojmů z tohoto seznamu (seznam doplňte): Kulturní krajina, přírodní krajina, městská krajina, říční krajina, pouštní krajina, horská krajina, venkovská krajina, průmyslová krajina,...

Narativ č. 3: Krajina v okolí

Jen to, co vidíme a zažíváme, je pro nás část skutečnosti. To, co je nedostupné, pro nás neexistuje, protože si nevytváříme žádnou konkrétní představu. O místě, které je nedostupné, si tedy nemůžeme vytvořit žádný obraz nebo jen nedostatečný. Abychom krajinu skutečně poznali, musíme do ní vstoupit, vnímat ji a pozorovat ji nebo se o ni jinak zajímat pomocí obrazů, které o této krajině již vznikly (mapy, obrazy, fotografie, literatura).

AKTIVITA: KRAJINA V NAŠEM OKOLÍ

Cíle: Žáci probádají své bezprostřední okolí (Platí zejména pro přírodní krajinu. Pro další typy krajin (průmyslová, městská, říční atd.) je potřeba otázky více specifikovat.)

Pomůcky: historické mapy okolí, současné mapy okolí

Časová dotace: 45 min.

Popis činnosti a otázky:

Členění krajiny:

1. Poznejte typ terénu a popište na současné mapě: Kde jsou údolí? Kde jsou kopce? (*téma terénu*)
2. Poznejte dopravu a dostupnost krajiny. Kudy vedou dnešní cesty? Ovlivňují terén – turistické nebo zemědělské cesty a silnice? Znáte cestu v okolí, kterou používáte, a není na mapě? Můžeme zajít do vedlejší obce a néjt podél silnice? Je to delší nebo kratší cesta? (*téma dopravy a dostupnosti krajiny*)
3. Pokud chceme mít co nejlepší výhled na naši obec, kam se vydáme? Pozorujte, co je v krajině dominantní: Co výrazného odtud ještě uvidíme? (kostel, dálnice, vedení vysokého napětí, sídliště) (*téma dominanty v krajině*)

Činnosti v krajině:

1. Pozorujte, jak se využívá krajina. Popište krajinu na různých místech v okolí:
2. Terén: Co se nachází v údolí, co na rovině, co na svahu a co na kopci? Například pole, pastviny, průmyslové areály, sídliště, lesy, potoky, rybníky apod. Zkuste najít odpověď na otázku, proč právě tam? Mohlo by třeba sídliště, les nebo silnice být na jiném a podle vás lepším místě? (*téma využití krajiny*)
3. Sídla: Co najdeme uprostřed obce? Co na jeho okraji? Kde jsou staré domy, a kde nové?
4. Pozorujte vodu ve svém okolí. Jsou zde vodní toky, rybníky, nebo dokonce prameny? Jak vypadá jejich okolí? (*téma zemědělství a vody: Potřebuje zemědělství vodu? A naopak: Prospívá zemědělství vodě?*)
5. Najděte místopisné názvy v okolí, které se váží na určitou lidskou činnost nebo vlastnost. Co na tomto místě najdeme dnes? (*téma změny v krajině*)
6. Jaké mají různé využití plochy v krajině hranice? Mají kolem sebe ploty, stromy nebo cesty? (*téma prostupnosti krajiny*)

Historie a příběhy v krajině:

1. Srovnajte místopisné názvy z okolí v historických mapách s dnešními názvy v současných mapách. Co se o těchto místech dozvíte? Změnily se některé názvy, nebo se již vytratilý? Rozumíte všem názvům a víte, co znamenají?
2. Najděte nějaké místo v okolí, které není přístupné, protože je například oplocené nebo obklopené silnicemi. Dejte dohromady, co všechno o tomto místě víte. Které informace vám k úplnému obrazu místa chybí? Zeptejte se rodičů a dalších lidí starší generace!

3. Jsou ve vašem okolí nějaké turistické cíle? Proč přitahují lidi, kteří tu nejsou doma? Existují místa, která vás přitahují? Proč?
4. Je vaše okolí popsáno v literatuře? Pokud ano, přečtěte si vybrané pasáže na popisovaném místě. Popsali byste místo stejně jako autor nebo jinak? Zkuste si napsat vlastní verze!
5. Existuje v okolí nějaké místo bez názvu? Co se na tomto místě mohlo v minulosti stát? Jak ho dnes můžeme nejlépe popsat? Který název se k němu nejlépe hodí? (vyhlasejte soutěž o nejlepší název)

Vnímáme krajinu všemi smysly:

Pozorujte barvy, vůně a zvuky v krajině, světlo a stín, materiál, ze kterého vznikly cesty a stavby, pozorujte charakter a vlastnosti stromů apod. Vše si запиšte a porovnejte s ostatními. Jak krajinu vnímají vaši spolužáci?

Exkurze:

Každá skupina otázek nebo i jednotlivé téma může sloužit jako podklad pro výlet po okolí. Pokud je to možné, měly by se výlety jednou za rok nebo během roku opakovat, aby žáci mohli pozorovat a popisovat změny, vývoj a konstanty v krajině. Krajinu můžete dokumentovat a pořizovat tak fotografie, filmy, výkresy, popisy, vlastní mapy, nahrávat zvuky a porovnávat je s předešlou dokumentací – pozorovat, co se v krajině změnilo a co naopak zůstalo nezměněné. Zde nabízíme tři možné typy exkurzí:

1. Pohled zevnitř ven

Z vyšších pater školy nebo jiné budovy zkusíme popsat okolí – dominanty (kulturní i přírodní), cesty, významné budovy a stromy.

2. Cesta kolem obce

Pokuste se najít cestu podél hranice obce, která ji odděluje od okolí (například podél bývalého opevnění). Je vůbec možné se tudy procházet? Co se na hranici nachází, pokud zde cesta není? Popište pohled dovnitř (do obce) a ven (do okolí).

3. Pohled z dálky

Od školy nebo od dominanty obce se vydáme cestou (podél silnice, po turistické nebo zemědělské cestě) na místo s výhledem na obec. Cestou pozorujeme a popisujeme krajinu (otázky výše nám mohou sloužit jako vodítko). Zamyslíme se, jestli je nám na určitém místě příjemně nebo ne a proč. Až dojdeme k vyhlídce, popíšeme obec a její okolí. Co vidíme na obzoru? Pokud je to možné, půjdeme zpět jinou cestou, než kterou jsme přišli. Obě cesty porovnáme.

Narativ č. 4: Krajina v českém pohraničí

Krajina v českém pohraničí zaznamenala od poloviny 20. století velké změny. Po druhé světové válce byla vlivem historických událostí většina původního obyvatelstva německé národnosti z českého pohraničí vysídlena, a tím byla zásadně přerušena kontinuita vývoje této krajiny. Některé obce byly následně dosídleny, některé zůstaly opuštěné. V krajině pohraničí se tak odehrávaly procesy proměny za poměrně krátkou dobu, které jinde ve střední Evropě (zejména na venkově) probíhaly a probíhají mnohem pomaleji.

AKTIVITA:

POROVNÁNÍ KRAJINY V MINULOSTI A DNES

Cíle: Cílem aktivity je, aby se žáci zamysleli nad proměnou krajiny na příkladu srovnání rázu krajiny v českém pohraničí v období před druhou světovou válkou a dnes, a uvést je do problematiky krajiny českého pohraničí

Pomůcky: fotografie zaniklých obcí v příloze 2.

Časová dotace: 45 min.

Popis činnosti a otázky:

- Porovnejte krajinu na fotografiích před rokem 1945 a dnes. Co všechno se změnilo? Vypište.
- Jak na vás krajina na fotografiích působí?
- Zamyslete se nad krajinou z fotografií v dnešní době. Jaký má dnes význam? Jaká je podle vás její budoucnost? Jak se k ní dnes můžeme vztahovat? Navrhněte, co byste s touto krajinou, s ohledem na historické události dnes udělali.
- Navštívili jste někdy nějaká místa v českém pohraničí? Která? Co o nich víte?

ODKAZY A LITERATURA

ANTIKOMPLEX: *Proměny sudetské krajiny*. Praha: Antikomplex 2006.

ANTIKOMPLEX: *Zmizelé Sudety*. Praha: Antikomplex 2006.

BÁRTA, J.: *Krajina vydána napospas*. In: <http://tech.ihned.cz/c1-60302980-krajina-vydana-napospas>.

GREMTICA, T.: Krajina devastovaná a rekultivovaná. In: <http://tech.ihned.cz/c1-60363600-krajina-devastovana-a-rekultivovana>.

MIKŠÍČEK, P.: *Krajina s odsunem*. In: <http://www.sedmagenerace.cz/text/detail/krajina-s-odsunem>

PROCHÁZKA, Z.: *Putování po zaniklých místech Českého lesa I. – Domažlicko*. Domažlice: Nakl. Český les 2007.

Web zanikleobce.cz

Příklad obnovy či znovuožívání krajiny:

Zaniklá obec Výškovice u Plzně: <http://www.plzen2015.cz/cs/akce/obnova-krajiny-cesko-nemeckeho-pohranici-vyskovice>

Zaniklá obec Königs-mühle: <http://konigsmuhle.cz/>

Zaniklá obec Popov: <http://www.zaniklaobecpopov.cz/>

PŘÍLOHA 1

NARATIV Č. 1: CO JE KRAJINA?

PŘÍLOHA 2

NARATIV Č. 4: KRAJINA V ČESKÉM POHRANIČÍ

Chaloupky
(Neuhaus)
1921 / 2003

Cetviny
(Zettwing)
1922 / 2003

Přísečnice
(Pressnitz)
1935 / 2006

Boletice
(Polletitz)
1945 / 1996

